معرفی گیاهان دارویی پرمصرف شهرستان دشتستان در استان بوشهر با تأکید بر کاربرد سنتی

مهدی دولتخواهی[1]*، مجید قربانی نهوجی[2]

1- کارشناس ارشد علوم گیاهی، دانشگاه پیام‌نور، مرکز بوشهر، ایران
2- عضو هیأت علمی پژوهشکده گیاهان دارویی، گروه پژوهشی کشت و توسعه مرکز تحقیقات گیاهان دارویی، پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی، کرج، ایران
*آدرس مکاتبه: بوشهر، دانشگاه پیام‌نور مرکز بوشهر، خیابان چمران، پشت دانشگاه علمی کاربردی، صندوق‌پستی: 1698، تلفن: 09173242097
پست الکترونیک: Mehdidolatkhahi@yahoo.com

تاریخ دریافت: 91/9/28 **تاریخ تصویب:** 92/2/16

چکیده

مقدمه: شهرستان دشتستان با مساحت **6371** کیلومتر مربع در شرق شهرستان بوشهر **(مرکز استان)** قرار دارد. نزدیکی این شهرستان به خلیج‌فارس، عبور دو رودخانه مهم دالکی و شاپور و همچنین قرار داشتن جنوبی‌ترین بخش رشته کوه‌های زاگرس در بخش‌های مرکزی این شهرستان سبب برخوداری از اقلیم‌های متفاوتی شده و لذا تنوع وسیع گونه‌های گیاهی را باعث گردیده است.

هدف: هدف این مطالعه شناسایی پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی منطقه با استفاده از دانش و تجربه بومیان و همچنین معرفی خواص و ویژگی‌های ناشناخته این گیاهان می‌باشد.

روش بررسی: برای این مطالعه ابتدا با استفاده از نقشه جغرافیایی، منطقه مورد مطالعه به دقت شناسایی وسپس گیاهان از مناطق مختلف دشتی و کوهستانی جمع‌آوری شدند. تجارب افراد بومی نیز در ارتباط با خصوصیات دارویی گیاهان در پرسشنامه‌هایی ثبت شد و پس از شناسایی دقیق، نمونه‌ها به هرباریوم دانشگاه پیام‌نور بوشهر منتقل شدند.

نتایج: بر طبق نتایج به دست آمده **85** گونه دارویی متعلق به **70** جنس و **39** خانواده در منطقه شناسایی شد. بیشترین فراوانی در خانواده کاسنی **(Asteraceae)** با **10** گونه و سپس خانواده نعنائیان **(Lamiaceae)** با **8** گونه و بزرگ‌ترین جنس نیز جنس سدر **(*Ziziphus*)** با **6** گونه گزارش شد. بیشترین کاربرد نیز برای درمان بیمارهای گوارشی مشاهده شد.

نتیجه‌گیری: استفاده سنتی از گیاهان در منطقه استفاده وسیعی داشته و بیشتر در درمان بیماری‌های گوارشی مورد استفاده قرار می‌گیرند. با توجه به بافت سنتی شهرستان و اقبال وسیع مردم در استفاده سنتی از گیاهان دارویی، لذا مطالعات بیشتر می‌تواند راهگشای شناخت بسیاری از خواص گیاهان دارویی شود.

گل‌واژگان: اتنوبوتانی، تنوع زیستی، دشتستان، کاربرد سنتی، گیاهان دارویی

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

مقدمه

استفاده از داروهای طبیعی و گیاهی در اکثر کشورهای دنیا امروزه به امری رایج تبدیل شده و به طور فزاینده‌ای نیز در حال گسترش است. توجه به این امر موجب مطالعات وسیعی در شناسایی آثار درمانی گیاهان و مواد طبیعی آن مناطق شده و در نتیجه منابع جدیدی برای تهیه داروهای مفید معرفی شده‌اند که نسبت به داروهای شیمیایی عوارض جانبی کمتری داشته و لذا بیشتر مورد توجه مردم قرار می‌گیرند. از این نظر توجه به طب سنتی در بین ملل مختلف همیشه از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. استفاده از گیاهان دارویی در ایران نیز دارای سابقه‌ای طولانی و کهن است و مانند سایر نقاط دنیا این رویکرد در ایران نیز در حال گسترش می‌باشد [1].

شناسایی گیاهان متنوعی که در طبیعت وجود دارند همراه با مطالعه خصوصیات دارویی آنها، دریچه جدیدی را در پیش روی دانشمندان و محققین رشته‌های مختلف گشوده و زمینه را برای درمان بسیاری از بیماری‌ها توسط این گیاهان فراهم می‌آورد. در بسیاری از مناطق هنوز گونه‌های دارویی ناشناخته‌ای وجود دارند که از سالیان گذشته تاکنون برای تسکین آلام و بیماری‌های اهالی بومی مورد استفاده قرار می‌گیرند. در نقاط مختلف جهان چنین اطلاعاتی در بین اقوام و گروه‌های مختلف وجود داشته و به صورت سینه به سینه از نسلی به نسل دیگر منتقل شده‌اند و با مدرن شدن جوامع، این اطلاعات ارزشمند به تدریج در حال از بین رفتن می‌باشند. با در نظر گرفتن این واقعیت، اولین گام در جهت استخراج و کاربردی کردن اطلاعات نهفته شده در این چنین جوامعی، ارائه فهرست دقیق گیاهان دارویی، کاربردها و نحوه استفاده از این گیاهان در مناطق موردنظر است. تاکنون مطالعات زیادی در این زمینه در نقاط مختلف دنیا انجام شده و اخیراً مطالعات مشابهی نیز در ایران صورت گرفته است [2 - 5].

شهرستان دشتستان به عنوان قطب کشاورزی استان بوشهر محسوب می‌شود و اقلیم خاص این شهرستان که ناشی از همجواری آن با رشته کوه‌های زاگرس و رودخانه‌های بزرگی همچون دالکی و شاپور است، موجب پیدایش و تنوع گسترده گیاهان سازگار با محیط در این منطقه شده است. از طرف دیگر قدمت زندگانی در این منطقه، تاریخی بس کهن دارد و ساکنان بومی منطقه نیز اهتمام ویژه‌ای برای استفاده از گیاهان دارویی جهت رفع بیماری‌های خویش دارند. همچنین اطلاعات مفید و مؤثر افراد سالخورده و مطلعین از خواص گیاهان دارویی در منطقه از یک طرف و وجود گسترده مشاغلی همچون عطاری از طرف دیگر، سبب شناخت وسیعی از گیاهان دارویی در بین عموم مردم شده و به طور کلی زمینه‌ای بسیار مناسب را برای مطالعات قوم - گیاه‌شناسی (Ethnobotanical Study) در این منطقه فراهم می‌کند.

از لحاظ سابقه تحقیق، مطالعه‌ای بر روی گیاهان دارویی استان بوشهر صورت گرفته که در آن 70 گونه گیاهی دارویی متعلق به 40 خانواده و 69 جنس معرفی شده و پرجمعیت‌ترین خانواده گیاهی خانواده Lamiaceae می‌باشد [6]. همچنین از مطالعات مشابهی که در مورد گیاهان دارویی مناطق همجوار استان بوشهر صورت گرفته می‌توان به بررسی اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی شهرستان کازرون در جنوب استان فارس اشاره نمود [7].

منطقه مورد مطالعه

شهرستان دشتستان در فاصله 85 کیلومتری شرق شهر بوشهر (مرکز استان بوشهر) قرار داشته و با مرکزیت شهر برازجان، وسیع‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهرستان استان بوشهر می‌باشد که در فاصله بین مدارهای 51 درجه و 12 دقیقه طول جغرافیایی و 29 درجه و 16 دقیقه عرض جغرافیایی قرار دارد. این شهرستان از شمال به شهرستان گناوه، از غرب به بوشهر، از جنوب به تنگستان و از شرق به استان فارس محدود شده و وسعتی حدود 6371 کیلومتر مربع دارد. این شهرستان تقریباً در میانه راه‌های ارتباطی شمال به جنوب استان قرار دارد. دو رود دالکی و شاپور سیراب کننده دشتستان پنهاور هستند. میانگین دمای ماهیانه دشتستان بین 0 تا 50 درجه در طول سال متغیر

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

می‌باشد. شکل شماره 1 موقعیت شهرستان دشتستان و بخش‌های مربوطه را در استان بوشهر نشان می‌دهد.

شهرستان دشتستان را می‌توان با توجه به نزدیکی به خلیج‌فارس و همچنین موقعیت رشته کوه‌های زاگرس (جنوبی‌ترین امتداد این رشته کوه‌ها در این شهرستان دیده می‌شود)، به دو بخش پیشکوه و پشتکوه تقسیم‌بندی نمود که اقلیم منطقه پشتکوه گرم و نیمه خشک و اقلیم منطقه پیشکوه گرم و نسبتاً مرطوب است. از نظر مطالعات توپوگرافی نیز سه بخش اصلی ساحلی، کوهستانی و جلگه‌ای در استان بوشهر قابل تفکیک هستند که دو منطقه آخر در شهرستان دشتستان وجود دارند. خاک در مناطق کوهستانی عموماً از نوع رسی و آبرفتی و در مناطق جلگه‌ای از نوع شنی می‌باشد. همچنین میانگین بارندگی منطقه حدود 250 میلی‌متر در سال می‌باشد [6].

عبور دو رودخانه شاپور و دالکی و همچنین تنوع مناطق دشتی و کوهستانی زمینه را برای تنوع زیستی بالای این شهرستان نسبت به سایر شهرستان‌های استان فراهم می‌کند. از اجتماعات گیاهان خودروی این شهرستان می‌توان به اجتماعات متعدد کنار (*Ziziphus* Spp.) و گز (*Tamarix stricta*) در بخش‌های شرق و جنوب شرق، اجتماعات بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*) در بخش‌های پشتکوه و همچنین اجتماعات بلوط (*Quercus brantii*) در مناطق کوهستانی این شهرستان اشاره کرد.

مواد و روش‌ها

در بررسی‌های ابتدایی شناخت تمامی عوارض طبیعی، راه‌ها و جاده‌های این شهرستان و مطالعه دقیق نقشه‌های توپوگرافی آن الزامی به نظر می‌رسید تا نگرشی صحیح از منطقه مورد مطالعه به دست آید. پس از انجام مطالعات ابتدایی و مشخص نمودن عوارض طبیعی، مسیرها و روستاهای منطقه در حوزه مورد مطالعه، با انجام سفرهای متعدد طی سال‌های 1389 تا 1391 گیاهان این منطقه جمع‌آوری شده و مورد شناسایی قرار گرفتند. به طور همزمان نام محلی، خواص دارویی و سایر اطلاعات مربوط به مصرف درمانی گونه‌های جمع‌آوری شده نیز با استفاده از اطلاعات دارویی 73 نفر از افراد سالخورده و مطلع بومی منطقه در پرسشنامه‌هایی گردآوری شد. گیاهان جمع‌آوری شده نیز پس از پرس و خشک شدن به هرباریوم دانشگاه پیام‌نور بوشهر منتقل شده و با استفاده از کتب معتبر گیاه‌شناسی همچون فلور ایران و سایر منابع معتبر [15-8] و برخی از کتب مرتبط با فلور ایران مانند فلور کشورهای همسایه [21-16] مورد شناسایی قرار گرفتند. با استفاده از منابع معتبر گیاهان دارویی نیز کاربرد متداول گونه‌های دارویی جمع‌آوری شده استخراج شد [29-22]. در جدول شماره 1 اطلاعاتی از زیر واحدهای منطقه مورد مطالعه از قبیل مهم‌ترین بخش‌ها و روستاهایی که گیاهان از آن مناطق جمع‌آوری شده و مورد پرسشگری اهالی بومی قرار گرفتند، به همراه ارتفاع از سطح دریا و طول و عرض جغرافیایی ارائه شده است.

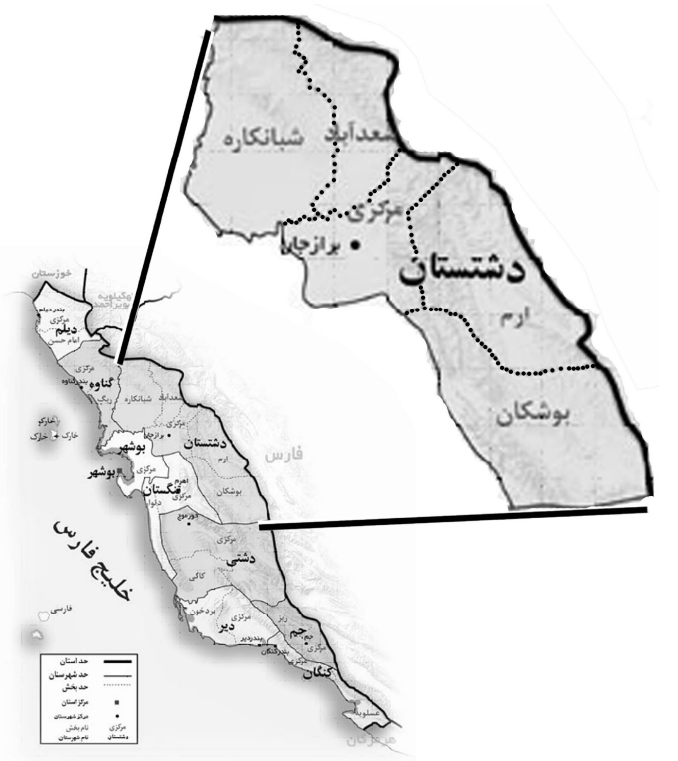
نتایج

با بررسی حدود 1500 نمونه گیاهی جمع آوری شده، تعداد 85 گونه دارویی متعلق به 39 خانواده و 70 جنس در منطقه شناسایی شد. جدول شماره 2 فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و نام فارسی گیاهان را در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد. همچنین اطلاعات پرسشگری شده از افراد بومی نیز که شامل نام محلی، اندام مورد استفاده، کاربرد متداول و کاربرد محلی آنها در منطقه می‌باشد نیز در این جدول نشان داده شده است.

از بین این 85 گونه گیاهی داروئی گزارش شده، یک گونه متعلق به نهانزادان آوندی (سرخس‌ها)، 6 گونه از 4 جنس و 4 خانواده متعلق به تک لپه‌ای‌ها و بقیه از دو لپه‌ای‌ها هستند. از بین گیاهان دو لپه‌ای تعداد 10 گونه به خانواده کاسنی (Asteraceae) تعلق دارند. در ردیف‌های بعدی خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با 8 گونه، خانواده‌های عناب (Rhamnaceae) و بقولات (Papilionaceae) با 6 گونه و

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

شکل شماره 1- موقعیت شهرستان دشتستان در استان بوشهر

جدول شماره 1- مشخصات مربوط به مناطق جمع‌آوری گیاهان دارویی و پرسشگری اطلاعات از افراد بومی

ردیف	منطقه	ارتفاع از سطح دریا (متر)	مختصات جغرافیایی منطقه		افراد پرسشگری شده			
			طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	مرد	زن	محدوده سنی افراد	میزان تحصیلات
1	شهر برازجان	50	51° 12 ' 56	29° 15 ' 55	11	5	60-35	دیپلم و پایین‌تر
2	بخش سعدآباد	50	51° 07 ' 21	29° 23 ' 11	3	6	50-40	دبستان، سیکل و دیپلم ناقص
3	بخش شبانکاره	31	51° 00' 10	29° 27 ' 12	4	2	55-45	سیکل، دبستان و بی‌سواد
4	روستای خلیفه‌ای	39	50° 52' 11	29° 32 ' 19	3	8	67-50	سیکل، دبستان و بی‌سواد
5	روستای آبپخش	31	51° 04' 11	29° 21 ' 41	2	5	60-40	دیپلم، سیکل و دبستان
6	روستای تنگ ارم	922	51° 31' 41	29° 09 ' 09	9	5	50-35	دیپلم و سیکل
7	روستای تنگ فاریاب	899	51° 27' 21	29° 13 ' 57	3	7	64-38	سیکل و بی‌سواد

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2] [Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

جدول شماره ۲ – لیست گونه‌های دارویی و اطلاعات مصارف سنتی آنها در شهرستان دشتستان *

نام تیره	نام علمی گونه	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	کاربرد متداول	کاربرد محلی	نوع مصرف	شماره هرباریومی
Adiantaceae	*Adianthum capillus-veneris* L.	پرسیاوشان	پرسیاوشون	قسمت‌های هوایی	ضد سرفه، خلط‌آور	دفع سنگ کلیه	دم کرده	۲۵۸
Alliaceae	*Allium ampeloprasum* L.	تره کوهی	کرات	برگ	ضد سرماخوردگی، شیرافزا، ضد عفونی‌کننده روده و معده، اشتهاآور	ضد عفونی‌کننده بدن، تقویت نیروی جنسی	خوراکی (خام)	۲۸۷
	Allium sativum L.	سیر	سیر	برگ و غده	رقیق‌کننده خون، کاهش فشار خون، ضد رطوبت استخوان، ضد سرطان، افزایش نیروی جنسی، ضد التهاب داخلی، ضد سل ریوی، ضد چسبندگی پلاکت‌های خون، نیرویخش، مفید برای پوکی استخوان	درمان کاهش فشار خون و بیماری‌های قلبی و ضد عفونی‌کننده	خوراکی (خام)	۲۳۶
	Allium cepa L.	پیاز معمولی	پیاز	برگ و اندام زیرزمینی	ضد سرطان کبد، کاهش قند خون، افزایش تولید اسپرم، ضد مسمومیت، ضد تهوع، پیشگیری از سکته، ضد چربی خون، دافع سدیم اضافی، تنظیم فشار خون، کمک به هضم غذا، رقیق‌کننده خون، افزایش نیروی جنسی	کمبود ویتامین ث، ضد میکروب، ضد عفونی کننده	خوراکی (خام)	۲۹۴
Anacaridaceae	*Pistacia atlantica* Desf.	بنه	بنک	میوه و به مقدار کم برگ	رفع سردرد، تقویت نیروی جنسی، تقویت اعصاب، صاف کردن صدا، یرقان، سختی ترشح ادرار، درد کمر، زانو درد و درد مفاصل	نرم‌کننده پوست، تسکین درد گوش و رفع معده درد، درمان امراض مثانه و معده	خوراکی (خام)	۳۳۳

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۹۸	خوراکی (خام)	درمان چربی خون	درمان چربی خون و بیماری‌های کلیه و مثانه	برگ	شوت	شوید	*Anethum graveolens* L.	Apiaceae
۴۴۵	خوراکی (خام و دم‌کرده)	قابل استفاده برای زنان باردار برای جلوگیری از نفخ شکم مادر و فرزند و همچنین بعد از زایمان برای افزایش شیر	مقوی معده، ضد نفخ، ضد تهوع، ضد عفونی‌کننده قوی معده، ضد قارچ و انگل، رفع اعتیاد و مضرات آن	دانه	زنیون	بادیان رومی	*Trachyspermum copticum* (L.) Link	
۲۸۵	خوراکی (خام و جوشانده)	زیادکننده شیر مادر، ضد نفخ و ضد عفونی‌کننده	ضد کرم و باکتری، ضد تشنج	برگ، ساقه و دانه	گردیلو	گشنیز	*Coriandrum sativum* L.	
۳۹۵	خیسانده	درمان دلپیچه، رفع گرمی	----------	دانه	میل، بغبض	مشگک بکرائی	*Ducrosia assadii* Alava	
۲۱۱	خوراکی (جوشانده)	درمان ضعف اعصاب	افزایش شیر مادر، درمان ضعف اعصاب، از بین بردن سموم بدن، مقوی و اشتهاآور، قاعده‌آور	دانه	راجونه	رازیانه	*Foeniculum vulgare* Mill.	
۲۳۵	استعمال موضعی	درمان کچلی و بیماری‌های پوستی	درمان کچلی و بیماری‌های پوستی، تقویت قلب و تنظیم ضربان قلب	برگ	خرزهره وحشی	خرزهره	*Nerium oleander* L.	Apocynaceae
۲۶۲	خوراکی (خام) و تهیه عرق	درمان نابارووری و تهیه عرق تارونه (گرده)- افزایش نیروی جنسی، قابض، تقویت کلیه (میوه)	مقوی عمومی، مقوی معده، بهترین قند برای افراد دیابتی، تقویت اعصاب و روان، تصفیه خون، ضد سردی، قلبایی‌کننده خون، مسکن درد	گرده – میوه	خرما	نخل	*Phoenix dactylifera* L.	Arecaceae

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.27172704.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۳۲	استعمال موضعی	از بین بردن خال‌های گوشتی و التیام زخم عفونی	بند آورنده خون و ضد عفونی‌کننده	برگ و شیره گیاه	خرق، غرق	استبرق	*Calotropis procera* (Willd) R. Br.	**Asclepiadaceae**
۳۹۳	خوراکی (دم کرده)	درمان نفخ معده و قند خون – ضد التهاب	درمان بواسیر، تنظیم قاعدگی، درمان اسهال، التیام زخم و قطع خونریزی	سرشاخه گلدار – ریشه	سربرنجاس	بومادران هزار برگ	*Achillea millefolium* L.	**Asteraceae**
۵۳۱	خوراکی (دم کرده)	رفع سردی مزاج	----------	گل	بابینک	بابونه جنوبی	*Anthemis austro-iranica* Rech.f., Aell. & Esfand.	
۲۶۰	خوراکی (خشک و خام)	اشتهاآور، کاهنده فشار خون و به عنوان ادویه	اشتهاآور، ضد تومورهای سرطانی، ضد انگل	برگ و ساقه	ترخونی	ترخون	*Artemisia dracunculus* L.	
۳۳۰	خوراکی (دم کرده)	درمان دیابت و عفونت بدن	----------	برگ	بادورد	گل گندم مهاجر	*Centaurea bruguieriana* (DC.) Hand.-Mazz..	
۲۲۹	خوراکی (دم کرده، خام و پخته)	رفع گرمی	مقوی کبد و کلیه، تصفیه خون، مفید برای زنان باردار، ضد التهاب داخلی و سنگ کلیه، ضد جوش و لک، ضد سم تریاک، خنکی، زردی و هپاتیت، سیروز کبدی و کبد چرب	برگ و ساقه	کاشنی	کاسنی	*Cichorium intybus* L.	
۲۸۴	خوراکی (پخته)	خنک کننده	برگ‌های کنگر به عنوان ماده افزایش دهنده ادرار و محرک کلیه‌ها، محرک ترشح صفرا از کبد و انقباض کیسه صفرا	برگ و بخش‌های زیرزمینی	کنگر	کنگرفرنگی، آرتیشو	*Cynara scolymus* L.	
۲۱۲	خوراکی (جوشانده)	درمان دیابت	مسکن شدت اخلاط، مسکن سوزش مری، سرفه، تصفیه صوت و خستگی گلو	ترشحات خشک شده روی گیاه	شکرک	شکرتیغال	*Echinops cephalotes* DC.	

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.22717204.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۳۸	خوراکی (جوشانده)	درمان سرفه، تقویت اعصاب و مسکن درد مفاصل	تقویت معده و پایین‌آورنده فشارخون، درمان آرتروز و ورم پستان، درمان اسهال خونی، دفع سنگ کلیه	دانه و گل	آفتوپرس	آفتابگردان	*Helianthus annus* L.	
۲۵۵	خوراکی (دم کرده)	ضد لک صورت، ضد سرماخوردگی، آرام‌بخش، رفع دل درد	ضد امراض عصبی، رفع سردرد و کمردرد عصبی، درمان سرفه کودکان، رفع ورم روده و مقوی معده	گل	بابینک	بابونه دارویی	*Matricaria recutita* L	
۲۹۵	خوراکی (دم کرده)	ضد سرماخوردگی	ضد امراض عصبی	گل	بابینک	بابونه زرد	*Matricaria aurea* (Loefl.) Sch. Bip.	
	خوراکی (جوشانده)	رفع گرمی	----------	میوه	انار ابوجهل	انار شیطان	*Tecomella undulata* (Sm.) Seem..	**Bingnoniaceae**
۳۲۶	خوراکی (دم کرده)	آرام‌بخش	خلط‌آور، ضد اسهال، ادرارآور	برگ و گل	گل گوزوون	گاوزبان بدل	*Anchusa italica* Retz.	**Boraginaceae**
۳۳۵	خوراکی (میوه خام و برگ دم کرده)	درمان سرماخوردگی و درد سینه	نرم‌کننده سینه، ضد سرفه، ملین، ضد سودا، ضد خشونت صدا، مفید برای سرماخوردگی	میوه و برگ	سپستون	سپستان	*Cordia myxa* L.	
۲۲۸	خوراکی (خام)	افزایش‌دهنده شیر مادر	اشتهاآور، صفرابر، شیرافزا، افزایش تولید اسپرم، بازکننده عروق، مقوی بدن	برگ	تله	شاهی – ترتیزک	*Lepidium sativum* L.	**Brassicaceae**
۲۷۵	خوراکی (خام و خیسانده)	رفع گرمی بدن، ضد نفخ، آرام‌بخش	رفع گرمازدگی و اسهال، التیام زخم و جراحت، سردکننده عمومی بدن، ضد یبوست	دانه	خاکشیر	خاکشیر	*Sisymbrium* sp.	
۳۹۱	استعمال موضعی	رفع خونریزی دماغ، مسکن پادرد	درمان توقف قاعدگی، درمان نقرس، مدر	میوه، ریشه و پوست	لگجی	علف مار	*Capparis spinosa* L.	**Capparidaceae**

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.27172204.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۵۴	خوراکی (خام)	درمان درد معده	----------	پوست	لوز	گارم زنگی	*Terminalia catappa* L.	**Combretaceae**
۲۲۰	خوراکی (خام)	ضد ناراحتی عصبی، آرام‌بخش، خواب آور، دافع کرم کدو، ادرارآور، مسهل، نرم‌کننده	ضد صفرا، اشتهاآور، شیر افزا، ضد عطش، ضد نقرس، کاهش اسید اوریک، زایمان راحت، تصفیه خون، رفع سنگ کلیه و مثانه، پیشگیری از سرماخوردگی در زمستان، ضد التهاب داخلی، ضد سرطان، لطافت پوست صورت	میوه و دانه	بالنگ	خیار	*Cucumis sativus* L.	**Cucurbitaceae**
۳۰۱	خوراکی (پودر مخلوط با آب)	درمان دیابت، روماتیسم، درد پا و بواسیر	درمان دیابت، مسهل قوی، بیماری‌های کبدی	دانه	خیار گرگو	هندوانه ابوجهل، حنضل	*Citrullus colocynthis* (L.) Schrad.	
۳۲۵	استعمال موضعی (روغن)	رفع لکه‌های قهوه‌ای دست و صورت	درمان یبوست و شوره سر، رفع لکه‌های دست و صورت	دانه	کرنتی	کرچک	*Ricinus communis* L.	**Euphorbiaceae**
۳۸۹	خوراکی (میوه پخته)	درمان اسهال	ضد اسهال و اسهال خونی، سفتی لثه، ضد تکرر ادرار و شب‌ادراری، ضد گلودرد و آفت دهان، ضد بواسیر	میوه	بلوط، بلی	بلوط	*Quercus brantii* Lindl.	**Fagaceae**
۲۲۱	تهیه عرق و خوراکی (خیسانده)	ضد گرمی	تصفیه خون، مدر و معرق، درمان تبخال و یرقان، تب‌بر، تقویت‌کننده قلب	برگ و ساقه	شاتره	شاه‌تره	*Fumaria bracteosa* Pome.	**Fumariaceae**
۲۵۳	تهیه عرق و خوراکی (خیسانده)	ضد گرمی	تصفیه خون، مدر و معرق، درمان تبخال و یرقان، تب‌بر، تقویت‌کننده قلب	برگ و ساقه	شاتره	شاه‌تره	*Fumaria vaillantii* Loisel.	
۳۲۴	خوراکی (خام)	تقویت دستگاه گوارش، خواب‌آور	مفرح و نشاط‌آور، بالابرنده فشار خون، ضد اسپاسم، ضد درد، نیرودهنده، ضد تشنج	برگ و سرشاخه گلدار	بارورد	فرنجمشک	*Melissa* sp.	**Lamiaceae**

[DOR: 20.1001.1.22717204.2013.12.46.9.2]
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۸۲	خوراکی (خام و خشک)	تقویت معده	ضد نفخ و اشتهاآور	برگ	نعنا	پونه	*Mentha longifolia* (L.) Huds.	
	خوراکی (خام)	هضم بهتر غذا، رفع گرمازدگی و یرقان و زردی	خلط‌آور و ضد صفرا	برگ و گل	بته، پیدم	پونه کوهی- پونه سنبله‌ای	*Mentha spicata* L.	
۲۴۰	خوراکی (خام و خشک)	آرام‌بخش، مقوی معده و ضد التهاب	رفع کم‌خونی، پیشگیری از سکته قلبی، ضد افسردگی، ضد یبوست، افزایش تولید اسپرم، ضد حالت تهوع، شیرافزا، شادی‌آور	برگ	ریحون	ریحان	*Ocimum basilicum* L.	
۳۰۲	خوراکی (جوشانده)	برطرف‌کننده گلو درد و درد دندان	ضد تشنج، خلط‌آور، مسکن سرفه، ضد اسهال و ضد التهاب، مقوی عمومی، تنظیم‌کننده قاعدگی، ادرارآور، ضد عفونی‌کنندهٔ مجاری تنفسی	دانه	مرزنگوش	مرزنگوش	*Origanum vulgare* L.	
۳۸۱	خوراکی (دم‌کرده)	ضد سرفه	ضد سرفه و سرماخوردگی	گل و برگ	مرمرشک	مریم‌گلی	*Salvia* sp.	
۳۲۱	خوراکی (دم‌کرده)	درمان دیابت، تب‌بر و ضد دل‌درد	ضد عفونی‌کننده علیه میکروب‌های بیماری‌زا	گل و برگ	هلپه	مریم نخودی- کلپوره	*Teucrium polium* L.	
۴۳۳	خوراکی (دم‌کرده)	درمان نفخ معده، چربی خون و لاغری	ضد نفخ وتقویت معده، ضد انگل (کرمک)، کاهش غلظت خون، ضد سرفه و تنگی نفس	برگ	اوشه	آویشن	*Thymus cf. lancifolius Celak*	
۲۶۱	استعمال موضعی (ضماد) و خوراکی (خام)	رفع کمبود خون، کوچک‌کننده سنگ کلیه، رفع جوش و لک صورت	تقویت‌کننده بدن، برطرف‌کننده یبوست، درمان آسم و سوءهاضمه، درمان اسهال خونی، التیام زخم‌ها	ژل داخل برگ	آلوئه‌ورا	صبرزرد طبی	*Aloe vera* (L.) Burm.f.	**Liliaceae**

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.27172704.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۵۲	استعمال موضعی	درمان سر درد و گرمی بدن	ضد بیماری‌های پوستی، ضد التهاب پوستی، درمان پزوریازیس، تقویت ناخن و مو، رنگ کردن مو، ضد سرطان پوست	برگ	حنا	حنا	*Lawsonia inermis* L.	**Lytraceae**
۳۷۶	خوراکی (دم کرده)	نرم‌کننده سینه، ضد سرفه	درمان گلودرد (گل)، نرم‌کننده پوست (گل و برگ)	گل، ریشه، برگ	ختمی	ختمی	*Althaea officinalis* L.	**Malvaceae**
۳۰۳	خوراکی (خام و پخته)	درمان یبوست و مرهم سینه	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آنژین و ورم لوزه	گل، ریشه، برگ	توله	پنیرک	*Malva nicaeensis* All.	
۴۳۱	خوراکی (خام و پخته)	درمان یبوست و مرهم سینه	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آنژین و ورم لوزه	گل، ریشه، برگ	توله	پنیرک برگ گرد	*Malva rotundifolia* L.	
۲۷۴	خوراکی (خام و پخته)	درمان یبوست و مرهم سینه	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آنژین و ورم لوزه	گل، ریشه، برگ	توله	پنیرک قرمز	*Malva sylvestris* L.	
۳۳۷	خوراکی (خام و خیسانده)	تقویت موی سر، درمان سل، رفع سرفه و خشکی سینه	انرژی‌بخش، ملین، تقویت حنجره، ضد سودا، تقویت قوای جنسی، ضد زخم معده	میوه، برگ و چوب	انجیر	انجیر	*Ficus carica* L.	**Moraceae**
۲۴۲	استعمال موضعی (شیره گیاه)	از بین بردن اثر خال‌های گوشتی	مقوی و انرژی‌زا، دارای آنتی‌اکسیدان، کاهش قند خون، تقویت حافظه، افزایش نیروی جنسی، مسهل، ضد زخم معده و روده	ساقه و برگ	توت	توت سفید	*Morus alba* L.	
۳۱۹	بخور	درمان سرماخوردگی	ضد عفونت سینوس‌ها و برونش‌ها و ضد سرفه، ضد عفونی‌کننده زخم	برگ	اکالیدوس، کالیدوس	اکالیپتوس	*Eucalyptus globulus* Labill.	**Myrtaceae**
۲۲۳	بخور	ضد گرفتگی عضلات و درمان کوفتگی	ضد خونریزی، تقویت رشد مو، درمان اسهال و بواسیر	برگ	مورد	مورد	*Myrtus communis* L.	

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.22717204.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۴۹	خوراکی (خام)	کاهش فشار و چربی خون	کاهش فشار و چربی خون، ملین، بازکننده عروق کرونری قلب، ضد مسمومیت با سرب، لاغرکننده، افزایش کار تیروئید، قلیایی کننده خون، کاهش اسید اوریک، ضد درد، مقوی پیاز موی سر، ضد کم‌خونی	میوه	زیتون	زیتون	*Olea europaea* L.	**Oleaceae**
۲۷۳	خوراکی (تهیه عرق و جوشانده)	تهیه عرق برای گرمازدگی	دفع سنگ کلیه و مثانه، تصفیه خون، ادرارآور و مقوی و درمان یبوست	قسمت‌های هوایی	خارشتر	ترنجبین	*Alhagi mannifera* Desv.	**Papilionaceae**
۳۳۹	خوراکی (جوشانده)	هضم‌کننده	هضم‌کننده، ضد استرس	ترشحات صمغی گیاه و ریشه	گونزه	گون پنبه‌ای	*Astraglaus gossypinus* Fisch.	
۲۴۳	خوراکی (جوشانده)	درمان درد معده، زخم معده و اثنی‌عشر، تقویت اعصاب	ملین، برطرف کننده زخم و التهاب، تقویت چشم، رفع سر درد، برطرف‌کننده ورم معده	ریشه	محک،چوب شیرین	شیرین‌بیان	*Glycyrrhiza glabra* L.	
۴۲۹	تهیه عرق	تصفیه‌کننده خون و درمان فشار خون	از بین بردن علایم کمبود ویتامین ث، ملین، نرم کردن سینه و تسکین سرفه	برگ	یونجه	یونجه	*Medicago sativa* L.	
۳۰۴	استعمال موضعی	درمان اگزما و تسکین خارش، ادارآور	----------	دانه و ریشه	جغجغه	کهور پاکستانی	*Prosopis juliflora* (Swartz) DC.	
۳۷۲	خوراکی (خیسانده و دم کرده)	برطرف‌کننده گلودرد و رفع سرماخوردگی	نرم‌کننده پوست، گشادکننده عروق، درمان لاغری و ضعف عمومی	دانه	سمبا	شنبلیله	*Trigonella foenum-graecum* L.	
۴۲۶	خوراکی (خام و پخته)	درمان سوختگی، تقویت‌کننده مو	تقویت نیروی جنسی، رفع گرفتگی صدا، نرم‌کننده معده و روده	دانه	کنجی	کنجد	*Sesamum indicum* L.	**Pedaliaceae**

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.27172704.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۱۷	خوراکی (دم کرده)	مرهم سینه، ضد سرفه، ضد گلودرد، ضد بیماری کلیه و مثانه	ملین ملایم، تقویت معده و ضد ثقل (با عرق نعناع)، ضد سرفه، ضد التهاب لوزه‌ها	دانه و برگ	بنگو	بارهنگ	*Plantago ovata* L.	**Plantaginaceae**
۳۴۲	خوراکی (پخته)	درمان ضعف بدن	درمان سوختگی، درمان ضعف عمومی، درمان کم‌خونی، تقویت قلب، درمان تنگی نفس	دانه	جو	جو	*Hordeum vulgare* L.	**Poaceae**
۲۷۱	خوراکی (جوشانده)	تصفیه‌کننده خون	تقویت معده و کبد، درمان یرقان، کرم‌کش	برگ	ریواس	ریواس	*Rheum* sp.	**Polygonaceae**
۳۶۸	خوراکی (خام)	اشتهاآور	اشتهاآور، تصفیه‌کننده خون و هضم‌کننده، درمان جوش و دمل	برگ و ساقه	ترشوک	ترشک میشی	*Rumex acetosella* L.	
۲۲۴	خوراکی (خام)	رفع تشنگی و رفع سردرد میگرنی	ضد قند، کاهش عطش، ضد اوره و نقرس، ضد چربی خون، مفید برای گواتر، ضد زخم داخلی، تصفیه خون، رفع لکنت زبان	برگ	پرپین	خرفه	*Portulaca oleracea* L.	**Portulacaceae**
۲۴۸	خوراکی (خام و خشک)	تقویت معده، درمان نفخ شکم، خونریزی‌های داخلی و صفرا	محرک ترشح صفرا، پالایش خون، ضد اسهال، کاهش فشار خون، ضد گرمی بدن، خون‌ساز، ضد زخم داخلی، قابض	پوست و دانه	انار	انار	*Punica granatum* L.	**Punicaceae**
۳۰۵	استعمال موضعی (پودر خیسانده)	تقویت کننده مو	ضد خارش و حساسیت پوستی، تقویت مو، رفع چربی سر	برگ	سدر	کنار بوشهری	*Ziziphus aucheri* Boiss.	**Rhamnaceae**
۳۶۵	استعمال موضعی (پودر خیسانده) خوراکی (میوه خام)	تقویت کننده مو، رفع گرمی، تقویت قوای عمومی	رفع چربی سر، مقوی پیاز مو، رفع خارش و حساسیت پوست	برگ - میوه	سدر	عناب	*Ziziphus jujuba* Mill.	

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.22717204.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۶۳	استعمال موضعی (پودر خیسانده) خوراکی (میوه خام)	تقویت کننده مو، رفع گرمی، تقویت قوای عمومی	رفع چربی سر، تقویت مو، ضد خارش و حساسیت پوستی	برگ – میوه	سدر	کنار کازرونی	*Ziziphus lotus* (L.) Lam.	
۲۴۴	استعمال موضعی (پودر خیسانده) خوراکی (میوه خام)	تقویت کننده مو، رفع گرمی، تقویت قوای عمومی	قابض، مسهل صفرا، ضد کرم، ضد چربی سر، تقویت مو، جلوگیری از ریزش مو، ضد خارش پوست سر، مقوی	برگ – میوه	سدر	کنار	*Ziziphus spina-chirsti* (L.) Willd.	
۳۱۵	استعمال (پودر خیسانده)	تقویت کننده مو	ضد چربی سر، مقوی پیاز مو، رفع خارش و حساسیت پوستی	برگ	سدر	کنار آفریقایی	*Ziziphus mauritiana* Lam.	
۴۲۵	استعمال (پودر خیسانده)	تقویت کننده مو، کاهش ترشحات صفرا مسهل و ضد یبوست	رفع ناراحتی صفرا، قابض، رفع ناراحتی پوست مانند جرب، جوش و کورک	میوه	سدر، رملیک	رملیک	*Ziziphus nummularia* (Burm. f.) Wighth & Arn.	
۳۴۶	استعمال موضعی روغن (ضماد)	برطرف کردن درد مفاصل	نرم‌کننده پوست، تسکین درد گوش	بذر	الوک	بادام کوهی، ارژن	*Amygdalus scoparia* Spach.	**Rosaceae**
۴۱۱	خوراکی (دم کرده)	رفع درد قاعدگی	آرام‌بخش و التیام بیماری‌های قلبی	گل	گل‌محمدی	گل سرخ	*Rosa* sp.	
۲۶۴	خوراکی (دم کرده)	آرم‌بخش اعصاب	مقوی قلب و اعصاب، آرام‌بخش، رفع بی‌خوابی‌های عصبی، رفع افسردگی و رفع سرفه	گل	نارنج	نارنج	*Citrus aurantium* L.	**Rutaceae**
۳۰۸	خوراکی (خام) و استعمال موضعی (شستشو)	ضد باکتری، ضد عفونی کننده، مسکن، تقویت معده	پیشگیری از سرماخوردگی، ضد سرطان، کمک به جذب آهن، ضد اسکوربوت، ضد عطش	میوه، برگ و پوست	لیمو	لیمو	*Citrus limon* (L.) Burm.f.	

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.27172704.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره ۲ –

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۴۰۱	----------	تسکین آسم و بیماری‌های گوارشی	تسکین بیماری آسم، درمان بیماری چشم	برگ و دانه خشک	تاتوره	داتوره	*Datura stramonium* L.	**Solanaceae**
۲۲۵	خوراکی (جوشانده)	درمان گلودرد و نرم‌کننده سینه	مسکن، مسهل، ملین، تب‌بر، پاک‌کننده، آرام‌بخش، مدر، ضد اسپاسم و تشنج	برگ و شاخه‌های گلدار و بذر	رواتروک	تاجریزی، سگ انگور	*Solanum nigrum* L.	
۳۵۴	خوراکی (جوشانده)	درمان سرماخوردگی	ضد یرقان، رفع حرارت قلب و کبد، ضد تشنج، درمان سردرد، پادزهر سم عقرب، درمان سرماخوردگی	پوست و برگ خشک	بید	بید زرد	*Salix acmophylla* Boiss.	**Salicaceae**
۳۱۱	بخور	درمان سرماخوردگی	درمان اسهال، درمان سوختگی و بند آورنده خون	پوست	گز	شاه گز	*Tamarix stricta* Boiss.	**Tamaricaceae**
۲۴۵	خوراکی (جوشانده)	درمان عفونت بدن و پادرد	جلوگیری از ریزش مو، تسکین‌دهنده درد عضلانی و استخوانی، رفع بیماری پوست، درمان عدم کنترل ادار، درمان دیابت	کل گیاه	گزگزوک	گزنه	*Urtica pilulifera* L.	**Urticaceae**
۲۴۷	خوراکی (جوشانده) و سوزاندن	ضد عفونی کننده، ضد دردهای روماتیسمی	خواب‌آور، ضد کرم و ضد عفونی‌کننده	میوه	دینشت	اسفند	*Peganum harmala* L.	**Zygophillaceae**
۲۲۷	دم کرده	دفع سنگ کلیه	ضد سرفه، ضد سنگ کلیه و مثانه، ضد سودا، ضد التهاب مجاری ادراری، ضد بندآمدگی ادرار، مدر، قاعده‌آور	گیاه گلدار کامل	خار پهنک	خارخسک	*Tribulus terrestris* L.	

* نام علمی گیاهان و خانواده‌های گیاهی به ترتیب حروف الفبا مرتب شده‌اند.

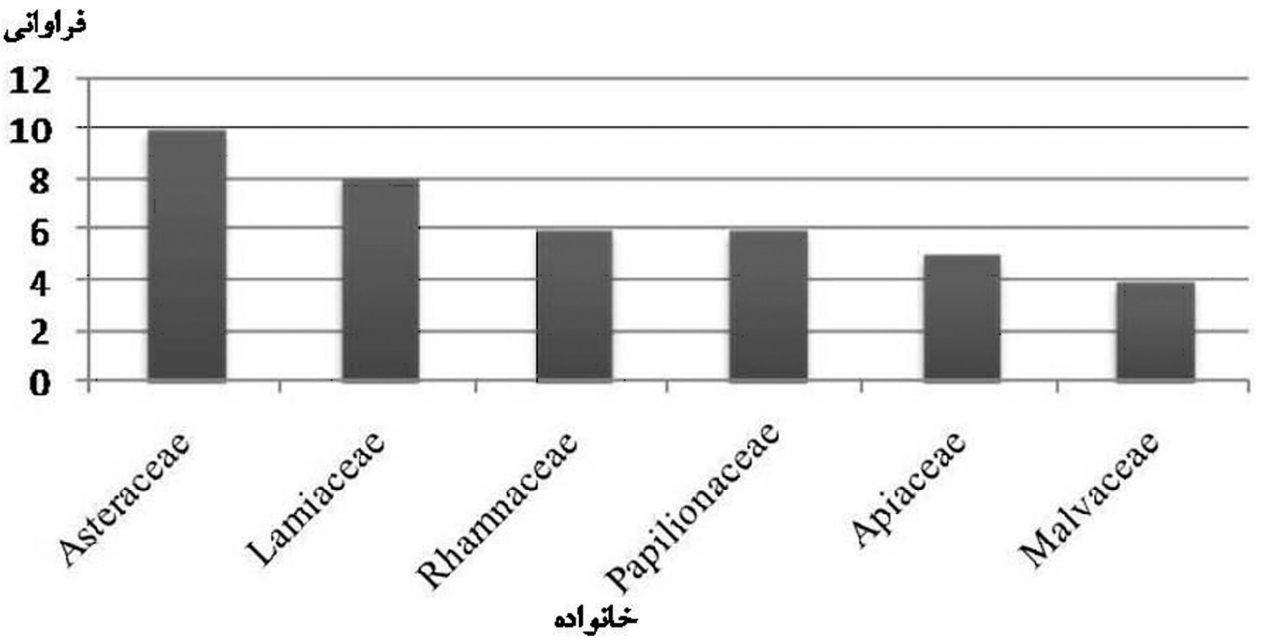
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.22717204.2013.12.46.9.2]

خانواده چتریان (Apiaceae) با 5 گونه دیده می‌شوند. بزرگ‌ترین جنس منطقه جنس سدر (*Ziziphus*) با 6 گونه و سپس جنس‌های پنیرک (*Malva*) و سیر یا پیاز (*Allium*) هر کدام با 3 گونه می‌باشند. شکل شماره 2 عمده‌ترین خانواده‌های گیاهی و شکل شماره 3 بزرگ‌ترین جنس‌های گیاهی منطقه را نشان می‌دهد. همچنین در جدول شماره 2 جهت سهولت در ارائه مطالب، نام و خواص بومی این گیاهان همراه با نام فارسی و خواص دارویی متداول این گونه‌ها با استفاده از منابع معتبر موجود، مورد مقایسه قرار گرفتند. در مرحله بعدی گیاهان دارویی منطقه بر اساس موارد مصرف محلی آنها دسته‌بندی شده‌اند که این نتایج نیز در جدول شماره 3 ارائه شده است و نشان می‌دهد که بیشترین موارد مصرف گیاهان دارویی در منطقه، مربوط به درمان کدام دسته از بیماری‌ها می‌باشد.

بحث

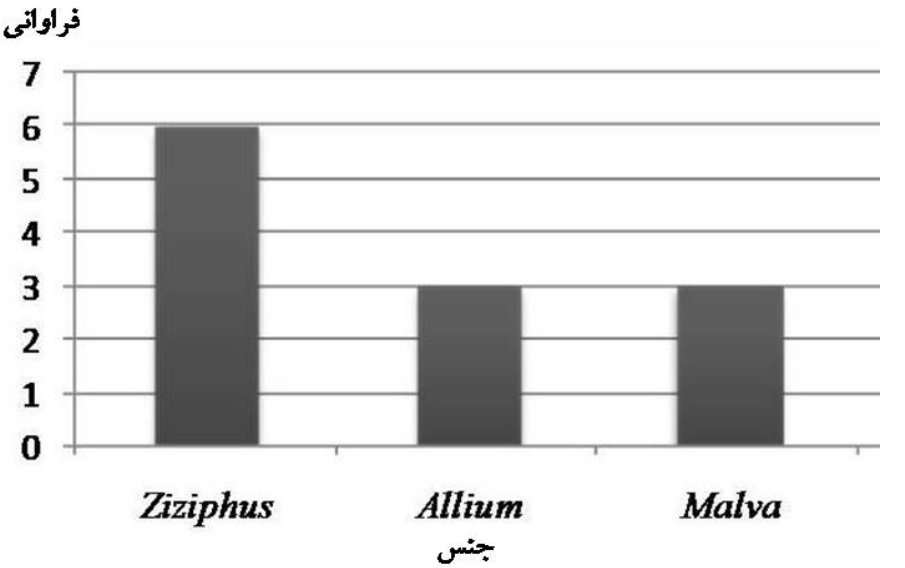
به دلیل قدمت تاریخی، وجود اقوام اصیل، پهنه وسیع و گستردگی آداب و رسوم کهن در نقاط مختلف کشور ایران و نیز به دلیل تنوع بسیار زیاد گیاهان، شرایط بسیار مطلوبی برای استفاده از انواع گیاهان جهت اهداف مختلف در این پهنه وسیع جغرافیایی فراهم شده است. ایرانیان در طول تاریخ علاقه وافری به تحصیل علوم مختلف داشته و از دیرباز نیز مراکز علمی و آموزشی معتبری به ویژه در مورد طب سنتی و درمان با گیاهان دارویی در این کشور وجود داشته است. لذا بستر مناسبی برای رشد این شاخه از علم در کشور فراهم آمده و سبب شده که حتی برخی از این اطلاعات به عصر کنونی نیز منتقل شده و حفظ گردد.

شکل شماره 2- بزرگ‌ترین خانواده‌ها از نظر غنای گونه‌های دارویی در منطقه دشتستان

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

شکل شماره 3- بزرگ‌ترین جنس‌ها از نظر غنای گونه‌های دارویی در منطقه دشتستان

جدول شماره 3- دسته‌بندی پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی منطقه در درمان سنتی بیماری‌ها

ردیف	نوع استفاده سنتی دارویی	گونه‌های مورد استفاده	تعداد گونه
1	درمان بیماری‌های گوارشی	*Pistacia atlantica, Coriandrum sativum, Ducrosia assadii, Achillea millefolium, Achillea pachycephala, Matricaria recutita, Sisymbrium* sp., *Cucumis sativus, Quercus brantii, Melissa* sp., *Mentha longifolia, Mentha spicata, Ocimum basilicum, Teucrium polium, Thymus vulgaris, Malva nicaeensis, Malva rotundifolia, Malva sylvestris, Phoenix dactylifera, Astraglus gossypinus, Glycyrrhiza glabra, Punica granatum, Citrus limon*	23
2	درمان بیماری‌های عصبی و مسکن	*Ducrosia assadii, Helianthus annus, Matricaria recutita, Anchusa italica, Sisymbrium* sp., *Capparis spinosa, Terminalia catapa, Cucumis sativus, Citrullus colocynthis, Ocimum basilicum, Glycyrrhiza glabra, Citrus aurantium*	12
3	درمان ناراحتی مجاری تنفسی و گلو	*Solanum nigrum, Plantago major, Trigonella foenum-graecum, Ficus carica, Malva sylvestris, Malva rotundifolia, Malva montana, Althaea officinalis, Origanum vulgare, Cordia myxa*	10
4	درمان دیابت و چربی خون	*Achillea millefolium, Achillea pachycephala, Centaurea bruguieriana, Echinops cephalotes, Citrullus colocynthis Teucrium polium, Thymus vulgaris*	8
5	تقویت موی سر	*Ziziphus nummularia, Ziziphus Mauritiana, Ziziphus spina-chirsti, Ziziphus Lotus, Ziziphus jujuba, Ziziphus aucheri, Sesamun indicum, Ficus carica*	8

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

ادامه جدول شماره 3-

ردیف	نوع استفاده سنتی دارویی	گونه‌های مورد استفاده	تعداد گونه
6	ضدعفونی کننده بدن	*Peganum harmala, Urtica pilulifera, Citrus limon, Centaureae bruguieriana, Coriandrum sativum, Allium cepa, Allium sativum, Allium ampeloprasum*	8
7	درمان بیماری‌های پوستی	*Nerium olcader, Morus alba, Aloe vera, Ricinus communis, Matricaria recutita, Calotropis procera, Pistacia atlantica*	7
8	درمان سرماخوردگی	*Matricaria recutita, Trigonella foenum-graecum, Cordia myxa, Eucalyptus globulus, Olea europaea, Tamarix stricta*	6
9	درمان بیماری‌های کلیه و مجاری ادرار	*Adianthum capillus-veneris, Aloe vera, Plantago major, Tribulus terrestris*	4
10	درمان افزایش فشار خون	*Medicago sativa, Olea europaea, Artemisia dracunculus, Allium sativum*	4
11	بیماری‌های مربوط به زنان	*Rosa* sp., *Lepidium sativum, Coriandrum sativum, Trachyspermum copticum*	4
12	درمان بیماری‌های قلب و عروق	*Allium sativum, Anethum graveolens, Artemisia dracunculus*	3

وجود 85 گونه گیاهی دارویی متعلق به 39 خانواده و 70 جنس در شهرستان دشتستان که در جنوب غربی فلات ایران قرار داشته و جزء ناحیه صحرا - سندی محسوب می‌شود، نشان‌دهنده تنوع زیستی بالای گیاهان در این منطقه است که در اثر وجود زیستگاه‌های متنوعی همچون رشته کوه‌های زاگرس، انشعابات رودخانه‌های دالکی و شاپور، مناطق دشتی و کوهستانی و غیره ناشی شده است. همان‌طور که در جزئیات مربوط به این گیاهان در جدول شماره 2 نشان داده شد، خانواده کاسنی (Asteraceae) با داشتن 10 گونه دارویی، از حیث فراوانی تعداد گونه‌ها بزرگترین خانواده در این شهرستان می‌باشد. در رتبه‌های بعدی به ترتیب خانواده‌های نعناعیان (Lamiaceae)، عناب (Rhamnaceae)، بقولات (Papilionaceae)، چتریان (Apiaceae) و پنیرک (Malvaceae) مشاهده می‌شوند.

بزرگ‌ترین جنس‌های دارویی در منطقه، جنس سدر (*Ziziphus*) با 6 گونه و سپس جنس‌های پنیرک (*Malva*) و پیاز (*Allium*) هر کدام با 3 گونه می‌باشند. حضور و فراونی جنس سدر که گیاهی مختص ناحیه رویشی صحرا – سندی است، نشان‌دهنده منطقه فیتوجغرافیایی ناحیه مورد مطالعه می‌باشد [31].

از نقطه نظر تنوع گونه‌ای گیاهان دارویی، نتایج به دست آمده در این پژوهش تا حدودی با نتایج پیشینیان مطابق بوده و به طور کلی می‌توان گفت که تکمیل‌کننده اطلاعات قبلی می‌باشد. در مطالعه سرطاوی و غلامیان [6] تعداد 70 گونه گیاه دارویی از کل استان بوشهر گزارش شده است. اما در مطالعه حاضر 85 گونه دارویی پرمصرف در شهرستان دشتستان معرفی شده و از حیث مطالعه مصارف سنتی و درمانی گیاهان دارویی نیز همان‌طور که قبلاً بیان شد، مطالعه مشابهی در سطح استان

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

بوشهر وجود نداشته و نتایج حاضر در نوع خود در بردارنده اطلاعات جدیدی می‌باشد.

نتایج به دست آمده نشان داد گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده مصارف وسیع و گسترده‌ای داشته و برای درمان بیماری‌های مختلف مورد مصرف قرار می‌گیرند. بومیان منطقه از این گیاهان بیشتر برای درمان بیماری‌های دستگاه گوارش، دستگاه عصبی و دستگاه تنفس استفاده می‌کنند و در رتبه‌های بعدی برای درمان دیابت و چربی خون و تقویت موی سر به گیاهان دارویی رجوع می‌شود. به همین صورت کمترین میزان استفاده گیاهان دارویی به رفع ناراحتی‌های قلبی - عروقی مربوط می‌باشد. با مقایسه این نتایج با اطلاعاتی که برای این گیاهان در منابع معتبر گیاهان دارویی و طب سنتی [29- 22] گزارش شده است، ملاحظه می‌شود که گیاهان در این منطقه مورد استفاده وسیع مردمان بومی بوده و برای درمان‌های مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرند. به طوری‌که بسیاری از این موارد منحصر به مردم بومی همین منطقه بوده و این امر می‌تواند ترسیم‌گر بسیاری از پروژه‌های تحقیقاتی در علوم داروشناسی و داروسازی گیاهی باشد.

برخی از اسامی محلی گیاهان دارویی برای گونه‌های مختلف یک جنس و یا گونه‌های از جنس‌های مشابه کاربرد دارد. مانند نام محلی بابینک که به سه گونه مختلف از جنس‌های *Matricaria* و *Anthemis* اطلاق می‌شود. در بین گیاهان معرفی شده منطقه، تعدادی از آنها شناخته شده‌تر بوده و لذا نسبت به سایر گیاهان دارویی دارای کاربردهای بیشتری می‌باشند. از جمله این گیاهان می‌توان به مشگک بکرانی (*Ducrosia assadii*)، استبرق (*Callotropis procera*) ، پنیرک (*Malva sylvestris*)، انجیر (*Ficus carica*) و برخی گیاهان دیگر اشاره کرد. مقایسه نتایج حاضر و مطالعات گذشته در این منطقه، نشان می‌دهد که گیاهانی همچون گون (*Astragalus gossypinus*)، ترشک (*Rumex acetosella*)، کنگر (*Cynara scolymus*)، پرسیاوشان (*Adianthum capillus-veneris*) و بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*) مختص نواحی کوهستانی دشتستان هستند. برخی دیگر از گیاهان مانند بومادران (*Achillea millefolium*)، بابینک (*Anthemis austro-iranica*)، هندوانه ابوجهل (*Citrullus colocynthis*)، پنیرک (*Malva sylvestris*، *Malva nicaeensis* و *Malva rotundifolia*)، سدر (*Ziziphus jujuba*،*Ziziphus aucheri*، *Ziziphus mauritiana*، *Ziziphus nummularia*، *Ziziphus lotus*، *Ziziphus spina-christi*) و علف مار (*Capparis spinosa*) در تمامی مناطق استان پراکنش دارند. ولی گونه دارویی کاسنی (*Cichorium intybus*) فقط از شهرستان دشتستان گزارش می‌شود.

چنان‌که در جدول شماره 2 نشان داده شد اطلاعات دارویی گونه‌های *Centaurea bruguieriana*، *Ducrosia assadii*، *Tecomella undulate*، *Terminalia catapa*، *Prosopis juliflora* و *Anthemis austro-iranica* در منابع موجود به دست نیامده و لذا در ستون مربوط به کاربردهای متداول نکته‌ای درباره این گیاهان ذکر نشده است.

برخی دیگر از گونه‌های گیاهی منطقه مثل گاوزبان، هندوانه ابوجهل، استبرق، بابونه، بومادران، خاکشیر، کنار، بارهنگ و غیره به طور فزاینده‌ای توسط اهالی بومی شناخته شده و مورد مصرف قرار می‌گیرد. برخی گیاهان همچون کنگر (*Cynara scolymus*) ، بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*)، پونه کوهی (*Mentha spicata*)، بلوط کوهی (*Quercus brantii*) و ترشک (*Rumex acetosella*) که گیاهان صخره‌ای هستند و در ارتفاعات و یا دامنه‌ها می‌رویند، استفاده محدودتری داشته و بیشتر توسط اهالی بومی که دسترسی بیشتری به آن‌ها دارند مورد استفاده قرار می‌گیرد. برخی دیگر از گیاهان مانند کور (*Capparis spinosa*)، خرما (*Phoenix dactylifera*)، ریحان (*Ocimum basilicum*)، لیمو (*Citrus limon*)، انجیر (*Ficus carica*)، انار (*Punica granatum*)، زیتون (*Olea europaea*)،

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

کنگر(*Cynara scolymus*) و غیره در فصول رویشی به طور تازه وارد بازار می‌شوند و در معرض فروش قرار می‌گیرند. برخی گیاهان دیگر نیز که جز دسته میوه‌ها و سبزی‌ها قرار دارند مثل سیر (*Allium sativum*)، پیاز (*Allium cepa*)، شوید (*Anethum graveolens*)، گشنیز (*Coriandrum sativum*) ، ترخون (*Artemisia dracunculus*)، سپستان (*Cordia myxa*)، شاهی (*Lepidium sativum*)، لوز (*Terminalia catapa*)، خیار (*Cucumis sativus*)، نعناع (*Mentha longifolia*)، خرفه (*Portulaca oleracea*)، انار (*Punica granatum*) و لیمو (*Citrus limon*) جزء در دسترس‌ترین و شناخته شده‌ترین گیاهان دارویی منطقه می‌باشند.

نتیجه‌گیری

با توجه به گستردگی گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده لازم به نظر می‌رسد که مطالعات جامعه شناختی گیاهی نیز برای تعیین فراوانی گونه‌های مهم صورت بپذیرد. با توجه به رایج بودن استفاده از گیاهان سنتی لازم است تا تحقیقات وسیع‌تری در زمینه‌های مختلف داروسازی و داروشناسی گیاهی در رابطه با گیاهان این منطقه طراحی شده و موجبات استفاده صحیح و صنعتی از اطلاعات ارزشمند قوم گیاه‌شناسی مردم این منطقه فراهم شود.

منابع

1. Ghasemi A. Medicinal and Aromatic Plants, (In Persian). Islamic Azad University Press. Shahrekord. 2011, 536 pp.

2. Hazrat A, Nisar M, Shah J and Ahmad Sh. Ethnobotancal study of some elite plants belonging to Dir, Kohistan valet, Khyber pukhtunkhwa, Pakistan. *Pak. J. Bot*. 2011; 43 (2): 787 - 95.

3. Falsetto S. Medicinal properties of aromatic plant families. Therapeutic properties in the same scented plant family. 2009, 120 pp.

4. Ahvazi M, Mozaffarian V, Nejadsattari T, Mojab F, Charkhchiyan M, Khalighi-Sigaroodi F and Ajani Y. Medicinal Application of Native Plants (Lamiaceae and Rosaceae Family) in Alamut Region in Gazvin Province (in Persian). *J. Med. Plants* 2008; 24: 74 - 84.

5. Soltani pour M. Medicinal plants of Geno protected area (In Persian). Pajouhesh & Sazandegi in Natural Resources. 2006; 18 (3): 27 - 37.

6. Sartavi K and Gholamian F. Medicinal Plants of Bushehr Province (In Persian). *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Res*. 2004; 20: 213 - 27.

7. Dolatkhahi M, Ghorbani Nohooji M, Mehrafarin A, Amini Nejad GH and Dolatkhahi A. Ethnobotanical study of medicinal plants in Kazeroon, Iran: Identification, distribution and traditional usage (In Persian). *J. Med. Plants* 2012; 42: 163 - 78.

8. Assadi M, Maassoumi A.A, Khatamsaz M and Mozaffarian V. Flora of Iran (In Persian). Research Institute of Forests and Rangeland Press. Tehran. 1990 - 2010.

9. Ghahraman A. Flore de l'Iran. Société nationale pour la conservation des ressources naturelles et de l'environnement humainavec la collaboration de l'Universite de Tehran. 1978.

10. Ghahraman A. Plant Systematics - Chromophytes of Iran (In Persian). Tehran University Press. Tehran. 1992 - 1996.

11. Mozaffarian V. A dictionary of Iranian Plant names (In Persian). Farhang Moaser Publishers. Tehran. 1998, 750 pp.

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]

12. Mozaffarian, V. Trees and Shrubs of Iran (In Persian). Farhang Moaser Publishers. Tehran. 2005, 1100 pp.

13. Ghahraman A. and Attar F. Biodiversity of plant species in Iran. Tehran University Publisher. 1999, 1176 pp.

14. Parsa A. Flora of Iran. Ministry of Culture and Higher Education of Islamic Republic of Iran, Tehran. 1978 - 80.

15. Rechinger K. H. (ed.) Flora Iranica. Akademische Druck–u Verlagsanstalt, Graz. 1963-2005.

16. Boisseir E. Flora Orientalis. A. Asher and Co. B. V, Amsterdam. 1867 - 1888. Vol. 1-6. 5819 pp.

17. Davis P.H. (ed.) Flora of Turkey. Edinburgh University Press, Edinburgh. 1965 - 1985.

18. Komarov V.L and Shishkin B.K. Flora of the U.S.S.R, (Translated, by Landau N, Lavoott R, Blake Z and Behrman L.). Keter and IPST press, Jerusalem. 1963 - 1974.

19. Post G.E. and Dinsmore J.E. Flora of Syria, Palestine and Sinai. American Press, Beirut, Lebanon. 1932, 1586 pp.

20. Townsend C.C and Guest E. Flora of Iraq. Minstry of Agriculture and Agrarian Reform, Baghdad, Iraq. 1966 - 85.

21. Zohary M and Feindbrun-Dotyhan N. Flora Palestina. The Israel Academy of Sciencesd and Humanities Press. Jerusalem. 1966 - 86.

22. Azad Bakht M. Medicinal Plant classification (In Persian). Teimour zadeh publication, Tehran. 2000, 4040 pp.

23. Zargari A. Medicinal Plants (In Persian). Tehran University Press. Tehran. 1997.

24. Mir-Heidar H. Plant Learning, Usage of plants in prevention and treatment of disease (In Persian). Daftare- Nashre- Farhange-Islami. Tehran. 2002.

25. Namdar M, Mojtabaii M and Semsar M. Medicinal Dicotyledons (In Persian), Tehran University Press. Tehran. 1967, 617 pp.

26. Gopal Joshi S. Medicinal Plants. Oxford & IBH Publishing Co. Pvt. Ltd, New Dehli. India. 2003, 491 pp.

27. Prajapati N. and Kumar U. Agro's Dictionary of Medicinal Plant. Shyam Printing Press, India. 2005, 398 pp.

28. Prajapati N. and Purohit S.S. Agro's colour Atlas of Medicinal Plants. Shyam Printing Press, India. 2004, 133 pp.

29. Sammbamurty A.V.S.S. Dictionary of Medicinal Plant.CBS Publishing and Distributors, New Delhi, India. 2005, 337 pp.

30. Asri Y. Plant vegetation ecology (In Persian). Payame Noor University Press. Tehran, Iran. 2005, 200 pp.

31. Takhtajan A. Floristic regions of the world. University of California Press, Ltd. 1986, 522 pp.

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-02]

[DOR: 20.1001.1.2717204.2013.12.46.9.2]